

گفت‌وگویی تخصصی در باب ساز دف با ابراهیم مرادی، نوازنده دف

برخی اشتباه آموخته‌اند و اشتباه می‌آموزند

« متأسفانه عده‌ای بدون اینکه نگاهی به رزومه کاری و سابقه‌شان ببندازند، خود را استاد می‌دانند

همدلی | دف، سازی است ویژه در موسیقی ایران زمین؛ سازی که نامش به عرفان پیوند خورده است. قرن هاست دف در ذهن و جان دوستدارانش نقش بسته و استادان زیادی سعی در حفظ این ساز داشته‌اند. گفت‌وگویی تخصصی داشتیم در باب دف با یکی از نوازندگان برجسته این ساز. در این گفت و گو تنها بسه دف، تاریخچه و جنبه‌های موسیقایی اش پرداخته ایم. ابراهیم مرادی یکی از کسانی است که دف را به استادی می‌نوازد. او متولد ۱۳۶۰ است، در سن ۶ سالگی در دامان خانواده، تحت نظر پدرش، حاج خلیفه بدالله مرادی و همچنین برادرانش، ناصر، منصور و مسعود مرادی که امروزه از اساتید و پیشکسوتان ساز دف هستند، نوازندگی دف را آغاز کرد. تا کنون بیش از هزار اجرا در مراسم مختلف داشته و چندین مقام در تکنوازی و گروه نوازی در جشنواره‌های مختلف به دست آورده. او همچنین در محضر اساتید بنام ایران از جمله مرحوم خلیفه کریم صفوتی و مرحوم خلیفه میرزاغه غوثی کسب تجربه کرده است. از افتخارات ابراهیم مرادی می‌توان به کسب مقام در جشنواره‌های دانش آموزی، جشنواره سرود کشوری، ذکر و ذاکرین، جشنواره بین‌المللی فجر، جشنواره جوان، جشنواره آیینی مذهبی، جشنواره دف نوای رحمت و ... اشاره کرد. او همچنین تنظیم کننده قطعات دف در گروه اخوان به سرپرستی منصور مرادی و گروه چهل دف کردستان به سرپرستی مسعود مرادی است. اعضای اصلی گروه اخوان، ناصر، منصور، مسعود، عرفان، محمد، پارسا مرادی، نادر فاتحی و ابراهیم مرادی هستند. او هم‌اکنون سرپرست گروه کوبه‌ای نوازان مستان است.

ابراهیم مرادی درباره پیشینه دف و جایگاه آن در موسیقی امروز گفت: ساز دف از کهن‌ترین سازها به شمار می‌آید و بنا به مقتضیات زمان، اشکال و سبزه‌های گوناگونی به خود دیده است. روایت‌های متعددی راجع به تاریخچه این ساز وجود دارد؛ تاریخچه عرفانی این ساز به زمانی باز می‌گردد که پیامبر اسلام از مکه به مدینه هجرت فرمودند و جمعی از مردم با نوشتن این ساز برای خوش آمدگویی به استقبال وی رفتند. به علت شوری و هنجایی که صدای این ساز داشت، مورد توجه عارفان و فرقه‌های مختلفی قرار گرفت. با نواختن این ساز، ذکر می‌گفتند و سماع می‌کردند. آنچه بود که دف جایگاه عرفانی به دست آورد و به عنوان یک ساز مقدس شناخته شد. امروزه دف در موسیقی ایرانی از جایگاه ویژه ای برخوردار است و همین موضوع باعث شکل گیری روش‌های آموزشی جدید و متنوعی شده است ولی متأسفانه عده ای از عزیزان مدرس، چندی از ریتم مقام‌های دف را به اشتباه آموخته‌اند و به اشتباه هم تدریس می‌کنند که بهتر است زودتر این مشکل برطرف شود.

او در مورد ششان و منزلت و جایگاه استاد گفت: امروزه خیلی از عزیزان هنرمند بدون اینکه به مقام و جایگاه استادی آگاهی و وقوف داشته باشند از این عنوان والا به راحتی استفاده می‌کنند. عزیزانی هم بدون اینکه نگاهی به رزومه کاری و سابقه نوازندگی خود بیندازند، خودشان را استاد خطاب می‌کنند که حقیقتاً جای تامل دارد؛ استادی نتیجه یک عمر زحمت و پشتکار و تمرین مداوم جسم و روح برای یادگیری و درک عمیق آن است و ازین روست که زبینه نیست که هر کسی را استاد بنامیم، استاد معلم بالعی است که علاوه بر شناخت خود، به حرفه اش تسلط دارد و نسبت به نگهداری، پنداشت و انتقال آن احساس مسئولیت می‌کند. استاد روح آموزه را منتقل می‌کند اما مدرس فقط حرفه را یادگیری نزد استاد همراه با کسب آگاهی است. استاد آمانتی‌های خود را به شاگرد منتقل نمی‌کند و با ایشان در رقابت نیست. شاگرد نزد استاد

قبضات نمی‌شود و همواره در جایگاه برابر با ایشان قرار دارد. آموزه‌های استاد به گونه ای است که توان بالقوه شاگرد را شکوفا می‌کند، نه آنکه آن را محدود سازد. از مهمترین مشخصه استاد «انسان بودن» و آموزگار زندگی بودن است. هر نوحی که در کنار حرفه، به شما درس زندگی نیز می‌آموزد.

این نوازنده دف در مورد اشتباهات رایج نوازندگان این ساز گفت: همچنین امروزه می‌توان به یک سری اشتباهات از قبیل بی توجهی به ریتم و تمپو، سعی در اضافه کردن سرعت بی مورد به قطعه، اجتناب از نواختن نزد دیگران، وزن خوانی نکردن دروس قبل از تمرین با ساز، توقع معجزه در پیشرفت، فرا نگرفتن تئوری موسیقی و... اشاره کرد که هم‌اکنون بسیاری از هنرجویان با آن درگیر هستند.

ابراهیم مرادی درباره به کار بردن واژه «مقام» برای دف ادامه داد: به کار بردن واژه مقام برای ساز دف کاملاً اشتباه است چرا که این واژه مجموعه ای از گام‌های موسیقی را در بر می‌گیرد و از آنجا که سساز دف دارای گام ملودیک نیست، یک ساز ریتمیک است و ریتم مقام را اجرا می‌کند، نمی‌توان از این واژه استفاده کرد. اجرای ریتم مقام‌های دف در خفاقه صورت می‌گیرد و بر اساس ذکر و سماع دروایش، این مقام‌ها نام گذاری شده اند و توسط نوازندگان این ساز «ریتم» مقام‌ها اجرا می‌شود.

او درباره معرفی صحیح مقام‌های اصیل و ذکر و سماع دروایش و مقام‌هایی که به اشتباه معرفی شده اند، فهرست‌وار مواردی را بیان کرد:

■ **مقام اول:** ذکر قیام که بسه مقام (حی الله) معروف است؛ دروایش قیام کرده و تا تشکیل صف آرایي منظم و آراسته این مقام ادامه دارد.

■ **مقام غوثی:**مقام غوثی را به اشتباه معرفی کردند، در صورتی که مقام غوثی از لحاظ ریتمی همان مقام حی الله

است، با این اختلاف که در مقام حی الله، تمپو ثابت ولی در مقام غوثی تمپو تغییر می‌کند واخلاف دیگری که وجود دارد ادای عبارت حی الله است. این عبارت برخلاف مقام قیام از لحاظ ریتمی همانند مقام اول است اما نحوه ادای آن بر خلاف مقام اول یعنی حی الله به این صورت است

که هم عبارت «حی» و هم عبارت «الله» در حنجره بیرون می‌آید و حالت خش و خس خس سینه دارد. یعنی هیچ کدام آشکارا ادا نمی‌شود؛ علت نامگذاری این ذکر غوث عبدالقادر گیلانی بوده و بسه همین خاطر به مقام غوثی شهرت یافته است.

■ **مقام «حی حی حی الله»:**مقام ذکر دوم؛ علت نامگذاری این مقام به این دلیل است که چندی از خانقاه‌ها مراسم ذکر و سماع را در دو نوبت ادا می‌کنند، نوبت اول را بسا مقام حی الله همان ذکر قیام و نوبت دوم را با این مقام یعنی ذکر دوم. از لحاظ مقام همان حی حی حی الله می‌باشد با این تفاوت که در مقام حی حی حی الله عبارت حی اول و حی دوم جدا جدا و حی سوم و الله با هم ادا می‌شود و از لحاظ ریتمی هم به همین صورت ولی در مقام ذکر دوم هر چهار عبارت جدا جدا ادا می‌شود.

■ **مقام دانه:** به ایسن خاطر که در این مقام صرفاً ورد دانه، آن هم از حنجره و ششیه به صدای اره - که هنگام بریدن چوب صدای مخصوصی دارد - به گوش می‌رسد. ■ **مقام گرمیانی:** علت نامگذاری آن است که اکثر طرائق قادریه در شاخه‌های مختلف در منطقه شاره زور عراق که به گرمیان مشهور است، انتشار پیدا کرده اند. مقام «حی الله الله» که به مقام حدادی هم معروف است؛ یعنی آهنگری که نحوه ذکرش مانند کوبیدن پتک بر سندان آهنگری است.

■ **مقام حی یا قیوم**

■ **مقام خوشی:** برای معنی این مقام می‌توان به رخصت

گرفت نیز اشاره کرد و اکثر درویش شهرستان‌های سقز، مهاباد و بوکان از این مقام استفاده می‌کنند.

■ **مقام تجاری:** منطقه نجار یکی از مناطق اورامانات است و چون این مقام از آنجا انتشار پیدا کرده، به مقام تجاری اسم گذاری شده است. فراموش نکنیم مقام‌هایی که از اوصاف خداوند استفاده شده کاملاً باید با ریتم مقام هم وزن باشد، در غیر این صورت ریتم مقام اشتباه است.

لازم به ذکر است طرائق مختلفی وجود دارد و به همین خاطر هر کدام از این طرائق، آداب و رسوم خاص خود را دارند و مقام‌های حی الله، غوثی، دانه و گرمیانی در کل طرائق مشترک هستند.

■ **مقام جلوس (مقام مداحی):**استفاده از این مقام فقط در زمان مداحی کردن است و به هیچ عنوان در ذکر و سماع استفاده نمی‌شود.

مقام مداحی درخانقاه‌قبل یا بعداز مراسم ذکر و سماع و مراسم مولودی برای خواندن اشعار عارفانه از ریتم این مقام استفاده می‌شود. جدا از ریتم، در این مقام از ریتم چند مقام دیگر مثل حی الله، حی الله الله و... نیز استفاده می‌شود.

جدای از بحث اجرای ریتم مقام‌ها در خانقا‌ها اشاره‌ای می‌کنم به اجرای ریتم همین مقام‌ها در تنزیل‌هایی که در مراسم مولودی اجرا می‌شود

تنزیل در لغت به معنای فرود آمدن یا فرو فرستادن یا نازل شدن به ترتیب در مفهوم یعنی خواندن اشعاری در ادامه یکی از فصل‌های مولود نامه است که با همدیگر در یک راستا و از نظر معنی و مفهوم و جریان اشعار مولود نامه مترادف در یک سطح باشد یعنی فاصله انداختن بین دو جریان و محبت از مباحث زندگی پیامبر که ترتیبش رعایت شود؛ از تولد تا وفات.

برای اجرای امر تین تنزیل‌ها از متر همان مقام‌ها با همان کسر میزان استفاده می‌شود اما با این تفاوت که اجرای متر تنزیل‌ها در مراسم مولودی تقسیمات و تمپو نسبت به اجرای امر مقام در ذکر و سماع کاملاً تغییر می‌کند که متناسبانه تا به حال هیچ یک از اساتید بزرگوار به این مبحث کوچکترین اشاره ای نکردند و برای عده ای از این اساتید کاملاً نا آشنا بوده وبه همین دلیل از دید خیلی‌ها پنهان مانده و اینکه این مراسم مولودی به چه صورت است.

مولودنامه در ۹ فصل به شرح میلاد، زندگی، آداب، اخلاق، سسیره و سنن نبی مکرم اسلام (ص) می‌پردازد و خاص قرانت در محافل جشن‌های میلاد و محافل نعت پیامبر اکرم (ص) سروده شده است:

- فصل اول، مقدمه: ابتدا با مباحث علوم کلامی و فلسفی مانسند: «قدیم، حادث، واجب الوجود، ذات، صفات و ...» شروع شده و سپس با تلمیح به احادیث پیامبر اکرم (ص) و ناتوانی بشر را از درک ذات الهی ابراز می‌دارد. - فصل دوم: خلقت جهان، ظهور پیامبر (ص)، خلقت انسان، لولاک لما خلقت الافلاک، دوازده حجاب، ده بحر، خلقت عرش و کرسی و لوح و قلم، تقدیرات، فضل امت پیامبر بر سایر ارم

- فصل سوم: فضیلت مولودی پیامبر اکرم (ص) نقل ابو لهب و شرح مختصر از زندگانی پیامبر اکرم (ص) روایتی حزن انگیز از ارتحال پیامبر اکرم (ص) حدیث بین قبری و منبری

- فصل چهارم: بیان تعدادی از معجزات پیامبر اکرم (ص) عظمت قرآن، شخصیت عظیم، شفاعت پیامبر (ص) شفاعت امت عادل و زاهد و شهادت برای انبیای سلف - فصل پنجم: والدین حضرت، مشخصات جسم، خلق خوی، شخصیت حضرت، جزای استخفاف به پیامبر و اهل بیت و اصحاب، مقام اصحاب

- فصل ششم: خلقت نور پیامبر، خلقت طینت آدم، انتقال نور وجود پیامبر پشت به پشت عبد الله پدر آن حضرت، ازجواد عبدالله، آمدن رسول الله به عالم وجود - فصل هفتم: تغییرات در زمین در زمان تولد پیامبر اکرم، روایت حضرت عباس عمسوی آن حضرت، وفات عبدالله پدر حضرت و مرثی ایمنه مادر آن حضرت - فصل هشتم: آرایش دنیا برای حضور بهترین وزیباترین مخلوق خدا - فصل نهم: روایت منقول از آمنه مادر آن حضرت در باب لحظه تولد وی (در پایان هر فصل یک بیست را برای صلوات بر پیامبر اکرم(ص) آورده شده است)

♦ و در آخر

دعای ختم صلوات و سلام به روح پیامبر و آل و اصحاب که مرسوم است برای خواندن آن تمامی حضار به پا می‌خیزند و همه با هم یکی از اشعار زیرامی خوانند

۱- یسینی عربی
۲- نور الفضا
۳- مر حیا

چندی از تنزیل‌های اصیل وقدیبه که پایان هر فصل خوانده می‌شوده شرح زیر است:

۱- محمدیه یا همان بسلم الله ایتدی

۲- الصبح بده من طلعته

۳-الله الله ارحم بنا

۴- سلام الله الجلیل علی النبی احمد

۵- یا ذالمکیه

۶- صل یا رب علی جدالحسین

۷- تبارک من عم الوجود بفضله

۸- قد ظفر البدر لراه العیان

۹- موالی یا موالی

۱۰- فصلو یا رفاعیه

۱۱- جدکم احمد یا آل طاها

۱۲- یا محمدالمصطفی

* مثرهای محلی

* گریان

* هل گرتن

* سقری

که در مقام‌های خانقاهی هیچ جایگاهی ندارند و فقط در

مراسم عروسی با ساز و ضرب محلی از این مثرها استفاده می‌شود. البته بعدها در موسیقی سنتی این مثرها با ساز دف مورد استفاده قرار گرفت و اولین بزرگوری که مثر گریان را با ساز دف در موسیقی ایران اجرا کرد پیشکسوت منصور مرادی بود.

استاد و مدرس سساز دف درباره ثابت ماندن تعداد مقام‌های دف چنین گفت: برای بسیاری این سوال است که چرا تاکنون مقام‌های دیگری به مقام‌های دف اضافه نشده است؟ آیا تاکنون دستگاه دیگری به هفت دستگاه موسیقی ایران (ششور، همایون و ...) افزوده شده است؟ پاسخ به این سوال «خیر» است و علت این امر تاکید بر حفظ جایگاه هفت دستگاه موسیقی ایران است و این حکم در مورد ساز دف نیز صدق دارد و باید اصالت و جایگاه این مقام‌ها حفظ شود.متأسفانه در خیلی از جشنواره‌هایی که امروزه برگزار می‌شود از عزیزی برای داوری انتخاب می‌شود که رزومه و سابقه نوازندگی درخشانی ندارند. امیدوارم این معضل هم هرچه زودتر بهبود یابد.

در آخر از پندرعزیزم جناب حاج خلیفه بدالله مرادی و برادرهای بزرگوارم ناصر، منصور و مسعودمرادی و همچنین تمام عزیزی که برای حفظ و اصالت و ارزش و جایگاه این ساز مقدس زحمت می‌کنند و به گردن حقیرحق بزرگی دارند، از جمله استاد بزرگوار حاج خلیفه جلال زندسلیمی، استاد فواد توحیدی، استاد نادر فاتحی و استاد مهدی غلامی و دیگر عزیزی که در این راستا یکدل و یک‌رنگ زحمت می‌کنند، آرزوی موفقیت روز افزون و درخشانی را دارم.

گوینته

نagفته‌هایی از حاج مراد علی سالار احمدی، خواننده مقام مشهور «نوابی» به زبان پسرش؛

پدرم می‌گفت مدرک درجه هنری برایم آب و نان می‌شود؟

زنده هستند، کسی به آنها توجه نمی‌کند اما همین که از دنیا

می‌روند درباره آنها به نیکی یاد می‌شود. برادر دیگرم حسن سالار احمدی که حدود ۳۷ سال دارد، معلول ذهنی و جسمی است اما دو تار می‌زند و این عمل او موجب تعجب بسیاری از اهالی تربت جام است.

فرزند هنرمند پیشکسوت موسیقی اقوام خراسان همچنین گفت: پدر من در دوران پیری و بازنشستگی فقط ۱۵۰ هزار تومان حقوق داشت. یکی از دلایلی که برادرم یحیی انگیزه‌ای برای ادامه حرفه پدر ندارد معیشت اقتصادی هنرمندان موسیقی اقوام است. شما وضعیت هنرمندان موسیقی اقوام را نگاه کنید که به چه شکلی زندگی می‌کنند. بسیاری از آنها در خانه‌هایی خارج از شهر زندگی می‌کنند و با همان حقوق ۱۵۰ هزار تومان زندگی می‌کنند.

سالار احمدی با بیان اینکه پدرم بیمه همگانی سلامت داشت، اظهار کرد: او بیمه تأمین اجتماعی و حتی بیمه مکمل هم نداشت و در مدت زمانی که در بیمارستان بستری بود، هزینه‌های درمانی‌اش را خودمان پرداخت کردیم. فقط یک بار که می‌خواستیم پدرم را در بیمارستانی در مشهد بستری کنیم به مشکل برخوردیم که به کمک اداره ارشاد خراسان حل شد اما هزینه‌ای هم برای درمان حاج‌آقا پرداخت نکردند البته ما گله‌ای هم نداریم زیرا این کار وظیفه فرزندانش بوده است. پدرم از ابتدا هم سواده زندگی کرد و خانه‌اش در یکی از پرت‌ترین

می‌توانستند تسلی بخش او و خانواده‌اش باشند، به ما سر نزدند؟ او اضافه کرد: حاج آقا با سه نوازنده چیره دست منطقه تربت جام مثل نظر محمد سلیمانی، ذوالفقار عسگریان و عبدالله سرور احمدی همکاری و اجرایی در انگلستان، تونس و لبنان و کشورهای دیگر داشته است. فرزند مرحوم حاج علی سالار احمدی، هنرمند پیشکسوت موسیقی اقوام خراسان درباره اینکه چرا پدرش بعد از انقلاب حضور کم‌رنگ‌تری در حوزه خود داشته است، توضیح داد: چون پدرم کشاورزی می‌کرد و از طرفی تعداد فرزندان و مخارجش زیاد بود، نمی‌توانست کارش را راه‌ها کند به همین دلیل حضورش در حوزه موسیقی کم‌رنگ‌تر شد.

سالار احمدی همچنین بیان کرد: از اداره ارشاد با ما تماس گرفتند تا حاج آقا را در قطعه هنرمندان به خاک بسپاریم اما طبق وصیت پدرم، او را در بهشت محمدی تربت جام و در کنار پدر و مادرش به خاک سپردیم. روز گذشته ۲۲ مرداد ماه نیز مراسم ختم قرآنی برای او در مسجد برگزار شد. نمایندگان اداره ارشاد خراسان رضوی نیز در مراسم تشییع پدرم شرکت کردند. فرزند این هنرمند پیشکسوت موسیقی اقوام گفت: بهتر است تا هنرمندان زنده هستند، قدر آنها دانسته شود نه اینکه وقتی از دنیا می‌روند، زیر این اتفاق برای خانواده‌های هنرمندان هم چندان جالب و دلچسب نیست. حاج آقا چند سالی بود که به دلیل بیماری در خانه بستری بودند، چرا آن زمان که

سن و عارضه قلبی ۲۰ مرداد ماه در بیمارستان تربت جام از دنیا رفت. این هنرمند به واسطه پژوهش‌های فوزیه مجد - پژوهشگر موسیقی اقوام - به جامعه هنری و موسیقی معرفی شد. مقام نوایی اولین بار با صدای او توسط فوزیه مجد ثبت و ضبط و توسط آقای محمد تقی مسعودیه آوازگاری شد که در کتاب موسیقی تربت جام نیز منتشر شده است.